

JAHON ADABIYOTSHUNOSLIGI RIVOJI

Sunatov Jo'rabek Turg'unbek o'g'li
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM o'qituvchisi
Zikrillayeva Farangiz Baxtiyor qizi
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi, Qarshi
Alisherova Gulruxsor Amin qizi
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi, Qarshi
Dustmurodova Mushtariy Rustam qizi
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi, Qarshi

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asr 20-yillarida O'zbekiston matbuotida jahon adabiyoti masalalarining yoritilishi, adabiy tanqid va tahlilning rivojlanishi, shuningdek, jahon adabiyotining buyuk vakillari – Robindranat Tagor, Uilyam Shekspir va boshqalar ijodining o'zbek adabiyotshunosligida aks etishi tahlil qilingan. Maqolada Cho'lpon, Izzat Sulton, Rafiali kabi adiblar va tadqiqotchilar tomonidan jahon adabiyotining o'zbek matbuotida qanday talqin etilganiga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar. Jahon adabiyoti, Cho'lpon, Shekspir, Tagor, adabiy tahlil, tarjima, o'zbek matbuoti, adabiy tanqid, XX asr adabiyoti, matbuotda adabiyot.

Kirish. XX asrning 20- yillari (1920- 1930 –yillar) adabiyotimiz tarixiga alohida sahifa bo'lib kirdi. Boisi XIX asrning II choragida shakllangan matbuot bu davrda faqat siyosiy, ijtimoiy- iqtisodiy hodisalar jarchisi bo'libgina qolmay, adabiyot targ'ibotining asosiy manbalaridan biriga, adabiy-estetik bahslar olib boriladigan maydon darajasiga ko'tarildi.

XX asrning 20- yillari matbuotida jahon adabiyoti masalalariga e'tibor bir muncha kuchaygan. “Maorif va o'qitg'uchi”, “Inqilob”, “Alanga”, “Yer yuzi”, “Bilim uchquni”, “Tong yulduzi”, “Bilim o'chog'i”, “O'zgarishchi yoshlar”, “Mushtum”, “Qizil O'zbekiston”, “Zarafshon”, “Qizil yo'l”, “Xudosizlar”, “Yosh kuch”, “Ko'mak”, “Yangi yo'l” kabi davriy matbuot namunalarini tadqiq etish jarayonida ulardan ayrimlarida jahon adabiyoti masalalariga alohida o'rin ajratilganini ko'rishimiz mumkin[3;86].

Metodologiya. “Shahnoma”ning turkcha tarjumasini maqolasi muallifi Cho'lpon maqola avvalida Abulqosim Firdavsiy qalamiga mansub bu buyuk asarning turkiy tilda bironta mukammal tarjimasini yo'qligidan afsuslanadi. 1900- yillarda Toshkentda asarning nasriy tarjimasini bosilgani, lekin u faqat quruq manfaat uchun tarjima qilangani muallif tomonidan ta'kidlanadi. Cho'lpon yana “Shohnoma”ning ozarbayjoncha nazmiy tarjimalariga ham to'xtaladi: “...Faqat ozarbayjon shevasida mashhur “Sobir” tomonidan tajriba shaklida bir narsa boshlang'on bo'lsa ham, uning bemahal o'limi bilan chala qolib ketgan edi. Yana ozarbayjon shevasida “Shahnoma”ning “Suhrob”ga taalluqli qismi nazm bilan tarjuma qilinib, Tiflisdagi “G'ayrat” bosmaxonasida bosilib chiqqan edi. “Mulla Nasritdin” majmuasining burung'i suratchisi (rassomi) “Ruttir” tomonidan u tarjumaga ikkita surat tortilib berilgan edi[1;56].

Natijalar. Cho'lpon tarjimaning qachon va kim tomonidan qilinganini bayon qilmoqchi bo'lib, bu narsa hech qayerda ochiq- aniq raqamlar bilan ko'rsatilmagani, lekin 906- hijriyda Misrdagi charkas xonlaridan “G'uriqonsuxon” zamonida bo'lganligiga bir necha ishoralar borligini aytadi[8;12].

Taassufki, maqolada bu mutarjimning ismi keltirilmagan. Bu tarjima XVIII yo XIX asrda yaratilgan yuqorida sanalgan tarjimalardan biri ekanligi haqida ham ma'lumot mavjud emas. Nima bo'lganda ham, Cho'lponning bu maqolasi adabiyotimiz uchun qimmatli ma'lumot bo'lib qoladi. “Tagor va tagurshunoslik” maqolasi “Maorif va o'qitg'uchi” jurnalining 1925- yil 11-12- sonlarida chop etilgan. Izzat Sulton maqola muallifi sifatida A. Sulaymon nomini ko'rsatadi, lekin asl manbani tadqiq qilganda Abdulhamid Sulaymon o'g'li aynan shu maqolasini “Cho'lpon” taxallusi bilan yozganiga guvoh bo'lamiz. Bu manba o'zbek adabiyotiga hind xalqining buyuk vakili Robindranat

Tagor haqida ilk ma'lumot bergan manba bo'ladi. Maqola ikki qismdan iborat bo'lib, uning avvalida Tagorning o'rganilishi haqida gapirilsa, ikkinchi qismida Tagor hayotidan ayrim lavhalar beriladi. Aslida, Robindranat Tagor shaxsiyati bilan dunyo adabiyoti ijodkor Nobel nomidagi xalqaro mukofotni olganidan keyin tanish bo'ldi, desak, yanglishmaymiz. 20- yillarda Qozon shahrida chiqqan bir risolada Sharqning ulug' shoirlari haqida gapirilganda aynan Umar Xayyom va Tagor tilga olinishi ham bejiz emas[5;43].

Cho'lpon Robindranat Tagorning tuzukroq tarjimaiy holi yo'qligini ta'kidlaydi va uning asarlari ruschaga o'girilib chop etilishini pog'onama- pog'ona izohlaydi. Rus tilida adib qalamiga mansub asarlar ilk bor "Kichik adabiy hikoyalar" nomi bilan chiqqan bo'lsa, ikkinchi marta xuddi shu to'plamga bir- ikkita hikoya qo'shilgan holda "Yangi hikoyalar" nomi bilan chiqqan. Ko'p o'tmay, aynan o'sha to'plam "Tashna toshlar" nomi ostida chop etilgan. Yuqorida aytilganidek, adib xalqaro mukofotni qo'lga kiritganidan so'ng uning shaxsiyatini bilishga intilish butun dunyo adabiyotida kun tartibiga qo'yildi. Fransuz adibi Romen Rollan Mahatma Gandi va Robindranat Tagor haqida bir necha mulohazalarini e'lon qiladi, yana Tagorning fransuzchaga o'girilgan asarlariga so'z boshi yozadi[4;65].

Cho'lpon o'zi izlagan ohanglarni aynan Tagor ijodida topa olgani uchun uni o'zbek adabiyotiga tanitishni, asarlarini o'zbekchada o'qishni istaydi. Shuningdek, u adibning eng yuksak asari sifatida "Shanti Nikitan"da ochgan maktabini ta'kidlaydi. Maqola intihosida Cho'lpon Tagor ijodiga tegishli "Hoy, yo'lovchi qiz!" she'rini ilova qiladi. Shekspir adabiyot maydonida o'z ovozi bilan o'chmas iz qoldirgan shaxsiyat namunasidir. Uning qalamiga mansub asar, xoh u sonet bo'lsin, xoh tragediya, xoh komediya, insonlar ko'ngliga kirmasdan qolmaydi. 20- yillar matbuotida bu adibning ijodini ochib berish maqsadida katta tajriba yaratildi. Rafiali ismi ostida berilgan "Shekspir" maqolasi "Maorif va o'qitg'uchi" jurnalining 1928- yil 3-4- sonlarida "G'arb adabiyoti tadqiqi" rukni ostida chop etilgan[2;45].

Ikkinchi qismda esa "Venetsiya savdogari" asarini tahlil qilish asnosida o'rta asrlarda yahudiylarga nisbatan qanday munosabatda bo'lingani ochib beriladi. Yana "Romeo va Juletta" hamda "Otello" fojealari haqida so'z boradi. "Otello" tragediyasidagi qahramonlarga (Otello, Dezdemonna, Yago) munosabat bildiriladi. Uchinchi qismda "Hamlet" asari va uning mazmuni, bu asarning umumbashariy ahamiyati haqida gapiriladi. Shuningdek, Shekspirning Rim mavzusidagi fojealari ("Yuliy Sezar", "Antonio va Kleopatra", "Kariolan") hamda "Qirol Lir" asari to'g'risida ham mulohazalar bayon qilingan[7;32].

Xulosa.XX asrning 20-yillarida o'zbek matbuotida jahon adabiyotshunosligi masalalariga qiziqish ortgan va bu davrda nashr etilgan maqolalar orqali xalqaro adabiy jarayonlar o'zbek o'quvchisi ongiga singdirila boshlangan. Cho'lpon, Izzat Sulton va boshqa ijodkorlar jahon adabiyotining yorqin vakillarini o'rganish va ularning asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilish orqali adabiy tanqid va ilmiy-tahliliy yondashuvlarni rivojlantirgan. Ularning maqolalari jahon adabiyotiga ilmiy yondashuvning shakllanishida, madaniy ko'priklar qurilishida muhim ahamiyat kasb etgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nuriddinova F. Milliy matbuot fixristi. 1- kitob.- Toshkent: Milliy kutubxona,2010.-257b.
2. Nuriddinova F. Milliy matbuot sahifalarida.- Toshkent: Ma'naviyat, 112 b.
3. Qayumov O. Chet el adabiyoti tarixi.- Toshkent: O'qituvchi, 1973.- 296 b.
4. Ergashevna, S. M. (2025, February). Ingliz tili mutaxassislarini tayyorlashda xorijiy tajribalardan foydalanish. In International Educators Conference (pp. 358-365).
5. Normurodovna, A. M. (2025, February). Tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikda ingliz tilining ahamiyati. In International Educators Conference (pp. 310-317).
6. Axmedovna, B. S. (2025, February). O'zbekistonda xorijiy tillarning ahamiyati. In international educators conference (pp. 326-333).

7. Ergashevna, S. M. (2025, February). Ingliz tili mutaxassisi bo'lishda boshlang'ich ingliz tili darslarining ahamiyati. In international educators conference (pp. 350-357).
8. Normurodovna, A. M. (2025, February). Ingliz tili grammatikasining ingliz tili kursidagi ahamiyati. In International Educators Conference (pp. 302-309).

AMALIY TILSHUNOSLIK MASALALARI

Sunatov Jo'rabek Turg'unbek o'g'li
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM o'qituvchisi
Zikrillayeva Farangiz Baxtiyor qizi
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi, Qarshi
Shermatov Ramziddin Akbar o'g'li
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi, Qarshi
Ro'zimurodov Mahmadiyor Sodiqjon o'g'li
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi, Qarshi

Annotatsiya. Ushbu maqolada amaliy tilshunoslikning shakllanishi, rivojlanishi va zamonaviy muammolari keng qamrovda tahlil qilingan. Tilshunoslik nazariyasining real hayotdagi qo'llanilishi, xususan, til o'qitish, tarjima, til siyosati va madaniyatlararo muloqot kabi sohalarda amaliy yondashuvlarning qanday ahamiyat kasb etishi yoritilgan. Mualliflar texnologiya, globallashuv, inklyuzivlik va madaniy xilma-xillikning tilga ta'siri, fanlararo integratsiyaning zarurligi va istiqbollari haqida fikr yuritgan. Shuningdek, psixologiya, sotsiologiya, kognitiv fanlar bilan uzviy bog'liq holda til muammolarini hal qilishda fanlararo yondashuvning roli ham asoslab berilgan.

Kalit so'zlar. Amaliy tilshunoslik, fanlararo yondashuv, til o'rgatish, texnologiya, madaniyatlararo muloqot, til siyosati, sotsiolingvistika, raqamli ta'lim, sun'iy intellekt, kommunikativ kompetensiya.

Kirish. Amaliy tilshunoslik sohasi real dunyo kontekstlarida til bilan bog'liq muammolarni hal qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Amaldagi tilni o'rganish sifatida u tilning turli ijtimoiy, madaniy va professional sharoitlarda qanday ishlashi haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etadi. Tilshunoslik nazariyasining amaliy qo'llanilishini o'rganib, amaliy tilshunoslik alohida shaxslar va jamoalar duch keladigan dolzarb til muammolariga yechim topishga intiladi. Bunga til o'rgatish va o'rganish, tarjima va tarjimonlik, til siyosati va rejalashtirish hamda madaniyatlararo muloqot kiradi. Biroq, ahamiyatiga qaramay, amaliy tilshunoslik ham o'ziga xos qiyinchiliklar va cheklovlar bilan kurashadi. Ushbu insho amaliy tilshunoslik sohasida uchraydigan muammolarni o'rganib chiqadi, nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovut, til kontekstlarining xilma-xilligi, texnologiya tildan foydalanish va o'rganishga ta'siri kabi masalalarni o'rganadi. Ushbu muammolarni tanqidiy ko'rib chiqish orqali biz amaliy tilshunoslik qanday rivojlanishi va zamonaviy dunyoda murakkab til muammolarini hal qilishda davom etishi mumkinligini chuqurroq tushunishimiz mumkin[1;28].

Metodologiya. Amaliy tilshunoslikning tarixiy rivojlanishini 20-asrning o'rtalarida lingvistik nazariyalar real dunyo muammolariga tatbiq eta boshlagan paytdan kuzatish mumkin. Tilshunoslar til o'rgatish, tarjima va tilni rejalashtirish kabi masalalarni hal qilishga intilgach, amaliy tilshunoslik sohasi shakllana boshladi. Amaliy tilshunoslikning ilk tarixidagi asosiy shaxslardan biri Charlz S. Fris bo'lib, uning til o'rgatish va o'quv dasturlarini loyihalash borasidagi ishlari til o'rganishga zamonaviy yondashuvlarga asos solgan. O'tgan yillar davomida amaliy tilshunoslik tilni o'zlashtirish, tilni baholash va ijtimoiy lingvistik kabi keng ko'lamli mavzularni qamrab olgan holda rivojlandi. Bugungi kunda amaliy tilshunoslik ta'lim, sog'liqni saqlash va biznes kabi sohalarda til bilan bog'liq amaliy muammolarni hal qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu tarixiy sharh amaliy